

AKTIVITY ZAMERANÉ NA ROZVÍJANIE POROZUMENIA TEXTU

Dieťa dospieva k chápaniu významu uceleného textu postupne, a to nielen v závislosti od osvojovania a zdokonaľovania techniky čítania, ale aj od vývinu kognitívnych schopností, množstva čitateľských skúseností a životných skúseností vôbec.

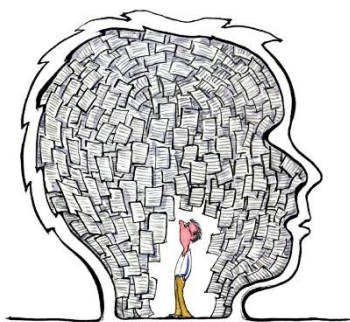
Pri čítaní dieťa najskôr chápe len význam jednotlivých slov ako verbálnych symbolov jednotlivých predmetov, javov, vzťahov a dejov. Nakoľko slová v texte nie sú izolované prvky, ale spájajú sa s inými slovami, postupne dieťa porozumie slovným spojeniam. Tie sa častokrát pamätajú rýchlejšie ako izolované slová, keďže sú fixne spojené alebo je toto spojenie emocionálne nasýtené. Keď už čitateľ vie technicky prečítať viac slov a porozumie vzťahom medzi slovami, dostáva sa k porozumeniu vety. Veta ako základná komunikatívna jednotka jazyka tvorí významový a formálny celok vyjadrujúci ucelenú myšlienku. Len postupne sa čitateľovi začne čítať obsah celého textu. Celý text sa pochopí až po prečítaní všetkých viet a pochopení vzťahov a súvislostí medzi myšlienkami, ktoré vety vyjadrujú.

Podobne ako osvojovanie si techniky čítania, ani vývin porozumenia čítanému neprebíha u všetkých detí rovnako rýchlo a na rovnakej úrovni. Sú deti, ktoré bez špeciálnej pomoci nikdy nedospejú k tomu, aby úplne chápali vzťahy a súvislosti v rámci uceleného textu, ba aj také, ktoré ani pri poskytnutí odbornej pomoci nemôžu dosiahnuť ani v dospelosti plnohodnotnú spôsobilosť v tomto smere. Vo vývine chápania, ktoré prebieha od časti k celku, od doslovného chápania k prenesenému, možno hovoriť o jeho rôznych úrovniach. Jednotlivé úrovne chápania sa pritom líšia od seba nielen kvantitatívne, ale aj kvalitatívne. Inými slovami, chápať na vyššej úrovni znamená nielen chápať viac, ale aj inak – bližšie a primeranejšie tomu, čo chcel autor textu povedať.

Na rozdelenie úloh do jednotlivých kategórií podľa náročnosti sme použili v našom triedení *kvantitatívne hľadisko*. To preto, lebo kvantitatívne zmeny (čím dieťa číta viac) navodzujú kvalitatívne zmeny (tým číta lepšie). V rámci každej kategórie uvádzame konkrétne úlohy na rozvíjanie chápania štruktúry a tvorivého spracovania textu.

Rozvíjanie slovnej zásoby a jazykových predpokladov

Dôležitosť rozvíjania slovnej zásoby a jazykových predpokladov pre rozvíjanie porozumenia čítaného textu podporujú zistenia viacerých odborníkov o tom, že aj mierne zaostávanie vo vývine hovorenej reči môže byť signálom budúcich ťažkostí v čítaní. Poukazujú na to aj výsledky výskumov, v ktorých sa zistilo, že u detí s ťažkosťami v čítaní sú súčasne prítomné aj ťažkosti v hovorenej reči (výrazne chudobnejší aktívny či pasívny slovník, nepohotové vybavovanie si slov, sťažené verbálne vyjadrovanie a pod.).

Rozvíjaním slovnej zásoby a jazykových predpokladov dieťaťa môžeme pozitívne ovplyvniť aj rýchlosť a kvalitu vytvárania asociácií medzi grafickou a zvukovou podobou slova a hľadanie adekvátneho významu čítaného výrazu. Preto im pri rozvíjaní porozumenia textu na začiatku venujeme osobitnú pozornosť:

- *priradené pojmy* – ku konkrétnemu pojmu dieťa tvorí slová rovnocenné, významovo patriace do spoločnej skupiny (napr. kvety, nábytok, dopravné prostriedky).

tulipán – *snežienka, narcis, fialka...*

- *podradené pojmy* – k nadradenému pojmu dieťa tvorí podradené pojmy.

nábytok – *stôl, stolíčka, skriňa...*

- *nadradené pojmy* – na základe zovšeobecnenia dieťa k skupine rovnocenných pojmov vytvorí nadradený pojem.

auto, autobus, vlak – *dopravné prostriedky*

- *chápanie synonym, homonym, antonym* - dieťa sa učí chápať, vyhľadávať, triediť a tvoriť slová odlišne znejúce s rovnakým významom, rovnako znejúce s odlišným významom alebo s opačným významom.

synonymá: plakať – *nariekať, beďákať*

homonymá: myš – *zvieratá, na PC*

antonymá: malý – *veľký*

- *chápanie metafor, personifikácií, frazeologizmov* – dieťa môže pracovať aj so slovníkmi.

metafora: hryzie ho svedomie – *má výčitky, trápi sa*

personifikácia: nebo sa hnevá – *blíži sa búrka*

frazeologizmus: už je ruka v rukáve – *už je všetko dohodnuté*

- *porozumenie zastaraným, básnickým slovám* – úlohou dieťaťa je tvoriť správne dvojice.

tátoš – *koň*

luna – *Mesiak*

- *slovná produkcia, asociácie* – dieťa tvorí k zvolenému slovu čo najväčší počet slov na základe asociácií (významových vzťahov); úlohu môžeme aj časovo limitovať na 1 minútu.

guľatý – *stôl, tanier, oči, koľeso...*

Čo robí mamička v kuchyni? – *varí, pečie, umýva, zametá, mixuje...*

- *hľadanie podobnosti / rozdielov* – dieťa slovne pomenúva podobnosti / rozdiely medzi predmetmi, ktoré zvolené slová označujú.

banán – mrkva: *podobný tvar, obsahujú vitamíny, majú sladkú chuť*

husle – gitara: *iná veľkosť, počet strún, spôsob hrania*

- *tvorenie nových slov* – dieťaťu predložíme akékoľvek dlhé slovo, z ktorého ľubovoľnou kombináciou písmen vytvorí nové zmysluplné slová (diakritika v tomto prípade nerozhoduje).

plachetnica – *plachta, Chtelnica, nite, chata, plecica...*

- dieťa tvorí nové slová skladaním, odvodzovaním použitím predpôň, prípon.

les + park = *lesopark* skočiť – *vyskočiť, preskočila...*

- *zjemňovanie a zväčšovanie slov* – dieťa tvorí zdrobneniny a expresívne slová.

strom – *stromček, stromisko*

kôš – *košík, košísko*

- *výmena hlások v slovách* - dieťa má možnosť zamenením 1-3 hlások v slove vytvoriť úplne nové zmysluplné slovo.

kniha – *kryha, dlaha, Praha...*

- *posúvanie hlásky v slove* – dieťa tvorí na dohodnutú hlásku slová tak, že v každom nasledujúcom slove sa daná hláska posunie o jednu pozíciu vpravo (je prvá, druhá, tretia.....posledná).

„s“ – stopa, ústa, mesto, krásny, klas

- *rozvíjanie jazykového citu* – dieťaťu predkladáme úlohy, pri ktorých mení rod, číslo, pád, osobu, spôsob, čas zvolených slov (slovných spojení, viet), mení slovný druh (z podstatného mena tvorí prídavné meno, sloveso); uvedenými typmi úloh vedieme deti k osvojovaniu si gramaticky správnej podoby jazyka.
- *rozvíjanie a skracovanie viet* – dieťa sa učí povedať vetu obsirnejšie (použitím väčšieho počtu slov) alebo príliš dlhé vety zostručniť (vylúčiť prebytočné slová, zlúčiť skupinu slov a nahradiť ju jedným slovom).

Použitá literatúra:

GAVORÁ, P. a kol. 2008. *Ako rozvíjať porozumenie textu u žiaka. Príručka pre učiteľa*. Nitra: Enigma, 2008. 193 s. ISBN 978-80-89132-57-7.

KASNYÍKOVÁ, A. 1984. Chápanie čítaného textu a možnosti jeho rozvíjania. In *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 1983, roč. 19, č. 2, s. 147-158.

MACKOVÁ, Z. 1991. *Hravé čítanie. Príručka*. Bratislava: Genezis, 1991. 76 s. ISBN 80-85220-39-3.